

מערכה שה. משכן שילה (קיח-א-קיט,ב)

בתהלים: "ויטוש משכן שילה... וימאס באהל יוסף!" והשיב רב אדא, שהסנהדרין היא שהיתה בחלק יוסף, ואילו השכינה בחלק בנימין³. הדבר התאפשר על ידי "רצועה" שיצאה מנחלת יוסף לנחלת בנימין. בעל 'תבואות הארץ' (עמ' קעט-קפא) תמה על נוסח זה, שכן שילה שוכנת בלב נחלת אפרים, הרחק מבנימין (כדברי רש"י ד"ה מי מקרבן, וראה במפה המצורפת)⁴, והגיה: "רצועה יוצאת מחלקו של בנימין ונכנסת לחלקו של יוסף"⁵. הגמ' מביאה מחלוקת תנאים בדבר, האם הפסוק "חופף עליו כל היום" נאמר גם על שילה, או על המקדש בלבד.

שילה בלב נחלת אפרים (המפה - מ'אוצר ארץ ישראל). נחלקו תנאים ואמוראים האם שילה היתה בתחום שבט אפרים או שבט בנימין, ולפי הדעה האחרונה היתה רצועה מנחלת שבט בנימין שנכנסה לעומק שטח אפרים (על פי 'תבואות הארץ').

באשר ל"תאנת שילה", מן הגמרא משתמע שהיתה בגבול אפרים ובנימין, וכך מפורש בירושלמי (מגילה פ"א ה"ב). בפסוקים (יהושע טז, ו) הוזכרה תאנת שילה כעיר גבול בין השבטים, ויש אי בהירות במפרשים בשאלה האם מדובר שם בגבול בין אפרים לבנימין או בגבול בין אפרים למנשה, עיין מצודת דוד ומלבי"ם.

בתום כיבוש הארץ בימי יהושע בן נון, השכינו בני ישראל את משכן ה' בעיר שילה, ככתוב: "ויקהלו כל עדת בני ישראל שילה וישכינו שם את אהל מועד, והארץ נכבשה לפנייהם" (יהושע יח, א). שם היה המשכן במשך למעלה משלוש מאות שנה, במהלך כל ימי השופטים, עד עלי הכהן. המשנה במגילה (פ"א מ"א) עומדת על הלכותיו המיוחדות של משכן שילה, בהשוואה ל"בית עולמים" בירושלים: "אין בין שילה לירושלים אלא שבשילה אוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה, ובירושלים לפניו מן החומה... קדושת שילה יש אחריה היתר [במות], וקדושת ירושלים אין אחריה היתר".

יש לברר את עניינו המיוחד של משכן שילה, לאור המושג המופיע רבות בתורה: "המקום אשר יבחר ה'". ביטוי זה מופיע בספר דברים כעשרים פעם, בהקשר למצות עליה לרגל, אכילת מעשר שני, הבאת ביכורים, ועוד. האם שילה היא "מקום אשר בחר ה'", וכיצד נבחרה? ומה פשר החלת הקדושה על "כל הרואה"?

המקום

מקומה של שילה מתואר בפירוט בספר שופטים (כא, יט): "ויאמרו הנה חג ה' בשלו מימים ימימה, אשר מצפונה לבית אל, מזרחה השמש למסלה העלה מבית אל שכמה, ומנגב ללבונה". האתר מוזכר בפירוט גם בכתבים שונים מתקופות מאוחרות יותר (כגון בכפתור ופרח, פרק יא), והוא מזוהה בוודאות ליד הישוב שילה של היום, ממזרח ל"מסילה העולה מבית אל שכמה" (כביש 60). שמה של שילה נשתמר בשם "סילון" בפי הערבים, מצפון לכפר הערבי "ביתין" (בית אל) ומדרום ל"לובן" (לבונה) בצפון (כל אלו מוזכרים גם בכפתור ופרח ה"ל). באתר נמצאו שרידי הרס המתוארכים לימי עלי הכהן¹.

בגמ' (קיח,ב) מובאת מחלוקת בשאלה: בנחלת איזה שבט היה משכן שילה? רב דימי² קבע שהיה בנחלת בנימין, שכן השכינה שורה בחלקו, ככתוב: "חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכן" (דברים לג, יב). על כך תמה רב יוסף מן הפסוק

28. לגבי חובות יחיד שזמנם קבוע – ראה לעיל הערה 18.

29. רש"י (ק"ז, א ד"ה כל שאין נידר וד"ה כל שהציבור) ותוס' (ד"ה כל הנידר).

30. רש"י ותוס' הנ"ל בהערה הקודמת, אך עיין הערה 8 בשם ר' יוסף קלצון.

31. בדברי ר"י ורבנן דר"י הדבר מפורש. בדעת ר"מ ורבנן דר"מ עיין רש"י ק"ז, א ד"ה וכאן וכאן: "ר' שמעון פליג אכולהו" וכו'.

32. בדברי ר' יהודה חכמים ור"ש הדבר מפורש. באשר לדעת ר' מאיר וחכמים – ראה בהערה הקודמת.

33. ראה בהערה הקודמת.

34. לדעת רש"י ותוס' לא קרבו. לדעת כמה אחרונים קרבו, וכן משמע בכמה ראשונים.

1. ראה להלן בדיון על חורבן העיר שילה.

2. לפנינו: "כי אתא רב דימי אמר רבי", ובשטמ"ק מחק מילת "רבי", וכך בדק"ס על פי כתבי היד, וכן מוכח מתגובתו של רב יוסף. מכל מקום, אכן זוהי שיטת רבי על

פי ה"כתנאי" בסוף הסוגיה (ואפשר שרב יוסף לא ידע ברייתא זו, או סבר ש"העולם הזה" האמור בה אינו כולל בהכרח את כל המשכנים), וכן בשמו במקבילה בירושלמי (מגילה פ"א ה"ב).

3. במקבילה בירושלמי (שם) מוצעות אפשרויות נוספות, שרק אכילת הקדשים, או המזבח, היו אצל יוסף.

4. גם במעשה חטיפתו של בנות שילה על ידי שבט בנימין (שופטים כא, כ-כא) מבוואר שבנות שילה אינם מבנימין.

5. בהתאם לכך הגיה גם במקבילה בירושלמי (שם), וכעין גרסתו מצינו ברד"ק בשמואל-א ז, מפירוט רש"י ל"תאנת שילה", "שהיה בנימין מתאונן עליה", משתמע שגרס כמו בגמ' לפנינו, שנחלת יוסף "פלשה" לחלקו של בנימין. אולם בפירושו ליהושע (יח, יד) כתב: "ושם היתה שילה בחלק אפרים... ואף לבנימין היה בו חלק...", הרי שעיקרו באפרים. גם על פי הגרסה שלפנינו, אפשר שהגמ' לא דקדקה בעניין ה"רצועה", ואין כוונתה שרוב השטח היה לבנימין פרט לרצועה דקה של יוסף, אלא נקטה לשון זו אגב המימרא הדומה על "רצועה יוצאת מחלקו של יהודה".

הזמן

בגובה עשרה טפחים, כשיעור מחיצה, ומעליהן הונח אהל מועד כצורתו במדבר. נראה שהירושלמי לומד זאת מסתימת הכתוב: "ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה וישכינו שם את אהל מועד", ממנו משתמע שאהל מועד הונח כפי שהוא (משמר הלוי, זבחים סי' קסא; ועיין שם, שפשטות המשנה והבבלי אינה כן, אלא הקירות היו של אבן בלבד, ללא קרשי המשכן).

השילוב של אבן ויריעות מאפשר לשמור על המקדש כצורתו בימי משה, ולוודא שיחזיק מעמד במשך שנים רבות⁸. מעבר לכך, צורה מיוחדת זו מבטאת דרגה אחרת של קדושה והשראת שכינה, במובן הרוחני וההלכתי (הדבר בולט יותר על פי שיטת הירושלמי, לפיה המחיצות היו עשרה טפחים בלבד, הרי שלא היה בהן צורך מעשי, אלא מהותי). משכן שילה ובית עולמים הם "מנוחה" ו"נחלה" (ראה להלן), ולפיכך עליהם להיות "בית" ממש, כלשון הרמב"ם בפירושו למשנתנו: "ולפי שהיה שם בנין - הרי הוא מנוחה, לפי שהם נחו ולא היו שם מסעות". אלא ששילה, מכיוון שלא נועדה להיות לעולם, היתה ממוצעת בין בית לאהל. לעומת זאת, המשכן בגלגל ובנוב וגבעון נקבע לצורך השעה בלבד, ולכן היה "אהל" נייד, כצורת המשכן במדבר. במובן ההלכתי, בשילה וירושלים היסוד הוא קדושת המקום, הרצפה⁹, ולפיכך לא היה צורך בקידוש המחיצות והבניין, אלא נתקדש מכח היותו במקום שקידשו יהושע בשעתו ודוד ושלמה בשעתם. לעומת זאת, במשכן במדבר ובגלגל ובנוב וגבעון לא היתה קדושת מקום, וקידוש המשכן נובע מכך שמחיצותיו נתקדשו, במשיחתם על ידי משה רבנו בימי המילואים (עבודה תמה, שער א: קדושת המקום, דף ו, יסוד הדברים כבר במהרש"א שבועות טו,א)¹⁰.

האם שילה היא "המקום אשר יבחר ה'?"

בפרשת ראה נאמר: "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה. והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם ואת מעשרותיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבותיכם... ועברתם את הירדן וישבתם בארץ... והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולותיכם וזבחיכם מעשרותיכם ותרומת ידכם וכל מבחר נדריכם" (דברים יב,ה-יא). הכפילות בפסוקים אלה מעוררת תמיהה רבה, ועל כך אמרו חז"ל בספרי (פיסקא סח): "רבי אומר: אם נאמרו למעלה למה נאמרו

הגמ' (בעמ' ב) מביאה את הברייתא בסדר עולם, המפרטת את שנות המשכן בכל מקום ומקום: במדבר סיני – ל"ט שנים (ארבעים שנות המדבר, למעט השנה הראשונה שבה טרם נבנה המשכן), בגלגל – י"ד, בשילה – ש"ט, בנוב וגבעון – נ"ז, סך הכל תע"ט שנים. הבסיס לחישוב זה הוא הפסוק על הקמת הבית הראשון ת"פ שנה לאחר יציאת מצרים (מלכים-א ו,א), ומכיוון שהמשכן הוקם בשנה השניה ליציאת מצרים – נותרו תע"ט. הברייתא מחשבת את הידוע על משך אורכה של תקופת סיני, הגלגל, בנוב וגבעון, ועל פי זה מחשבת את הנותר לשילה.

הקמת משכן שילה הייתה בתום תקופת הכיבוש והחלוקה, כפי שנרמז בתורה: משכן שילה נקרא "מנוחה", על שם מנוחתם של ישראל (גמ' קיט,ב, וראה לשון הרמב"ם להלן). וכך לשון הכתוב: "ועברתם את הירדן וישבתם בארץ... והניח לכם מכל אויביכם מסביב וישבתם בטח. והיה המקום אשר יבחר ה'..." (דברים יב,יא). באופן שלם התקיים פסוק זה בימי דוד ובהקמת בית עולמים (רש"י שם, על פי הספרי), אולם גם משכן שילה תלוי היה בכך ש"הארץ נכבשה לפנייהם" (יהושע יח,א).

משכן שילה חרב בסוף ימי עלי הכהן, עם לקיחת הארון בשבי פלישתים, בגלל עוונות בני עלי (עיין יומא ט,א). מלשון הגמ' כאן וביומא: "חרבה שילה" ניתן להבין שכל העיר חרבה, אולם בכתובים לא נתפרש הדבר⁶. לפיכך כתבו אחרונים, שהמשכן לא נחרב על ידי הפלישתים, ו"חרבה" פירושו שהמקום ננטש⁷.

צורת המשכן וקדושתו

במשנה (קיב,ב) נאמר, שמשכן שילה היה "בית אבנים מלמטן והיריעות מלמעלן", והגמ' (קיח,א) לומדת זאת מכך שמשכן זה נקרא לעיתים "אהל" ולעיתים "בית" (מצאנו בו גם לשון "היכל". שמואל-א א,ט, ג,ג). ארון הברית היה אף הוא במשכן, ועל משמעות הדבר ראה במערכה הבאה.

בירושלמי במגילה (פ"א הי"ב) נאמר על שילה: "בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן... אמר רבי זעורה: ובלבד עשרה טפחים בבניין הבית. והא תני: כשם שהיה אוהל מועד נטוי כך אוהל שבשילה נטוי? אמר רבי יוסי בי ר' בון: קרסיו קרשיו בריחיו ועמודיו ואדניו, והיו הקרסים נראין מתוכו ככוכבים ברקיע". לדעת הירושלמי נעשו קירות אבן

6. שהרי לא נאמר שהפלישתים הגיעו לשילה, אלא שבני ישראל לקחו את הארון והביאוהו למערכה; ועיין ירמיהו ז,יב וכו', ו-ט, והמסקנה משם לגבי העיר איננה ברורה.

7. שו"ת חתם סופר יו"ד סי' רסד, ולדעתו לאחר שביית הארון נתחלל המשכן ומותר היה להורסו על מנת לבנותו במקום אחר; חזון איש קמא סי' מא,יח, וכתב שהדבר נעשה על פי ה'.

8. בגמ' בסוכה (מה,ב) נאמר ש"עצי שטים עומדים" לעולם, אבל מדובר במובן הרעיוני (רבנו בחיי שמות כו,טו), ולמעשה מסתבר שבמשך הזמן לא היו ראויים לשימוש. לא מן הנמנע, שמלכתחילה הוקם המשכן בשילה כפי שהיה בימי משה,

9. מכל מקום, בחורבן שילה בטלה קדושת המקום (כפי הדין גם בירושלים לסוברים כן), והדבר נלמד מהיתר הבמות בין שילה לירושלים.

10. על פי זה שלל בעל עבודה תמה את האפשרות להקים במה גדולה במקום המקדש בימינו (כדי לאפשר את הקרבת הקרבנות על פי השיטה שקדושת המקדש לא קידשה לעתיד לבוא), שכן אף במה זו זקוקה לתנאי הקידוש שנאמרו במסכת שבועות, על כל פנים "באחת מכל אלוי", וראה במערכה הבאה, בדיון על גדרי במה גדולה.

6. שהרי לא נאמר שהפלישתים הגיעו לשילה, אלא שבני ישראל לקחו את הארון והביאוהו למערכה; ועיין ירמיהו ז,יב וכו', ו-ט, והמסקנה משם לגבי העיר איננה ברורה.

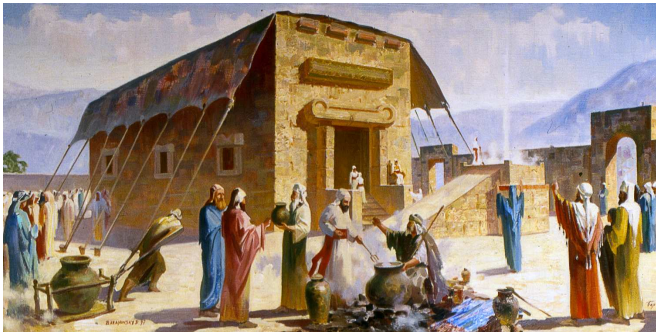
7. שו"ת חתם סופר יו"ד סי' רסד, ולדעתו לאחר שביית הארון נתחלל המשכן ומותר היה להורסו על מנת לבנותו במקום אחר; חזון איש קמא סי' מא,יח, וכתב שהדבר נעשה על פי ה'.

8. בגמ' בסוכה (מה,ב) נאמר ש"עצי שטים עומדים" לעולם, אבל מדובר במובן הרעיוני (רבנו בחיי שמות כו,טו), ולמעשה מסתבר שבמשך הזמן לא היו ראויים לשימוש. לא מן הנמנע, שמלכתחילה הוקם המשכן בשילה כפי שהיה בימי משה,

ומפורש הדבר בדברי ירמיהו (ז,יב): "כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר שכנתי שמי שם בראשונה וראו את אשר עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל".

מאיךך, נאמר בתפילת שלמה (דברי הימים ב ו,ה-ו): "מן היום אשר הוצאתי את עמי מארץ מצרים לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית להיות שמי שם... ואבחר בירושלם להיות שמי שם". אלא שיש לומר שעל כן הדגיש הכתוב "לבנות בית": אכן היתה בחירת ה' בשילה לשכן שמו שם, אך לא בקביעות כבנין בית.

מסקנת הדברים, אפוא, ששילה אכן היתה "מקום אשר יבחר ה'", אלא שהיתה זו בחירה לשעה. לפיכך, נתקיימה בה מצות עליה לרגל¹⁵, הבאת ביכורים¹⁶, הקהל¹⁷, ועוד¹⁸. עם זאת, מצינו דעה ששילה איננה "מקום אשר יבחר", ראה להלן בעניין איסור הבמות בזמן שילה.

משכן שילה. בית אבנים מלמטה ויריעות המשכן מלמעלה. לצד פתח ההיכל יושב עלי הכהן, "על מזוזת היכל ה'". במרכז - בני עלי לוקחים מן הבשר "כל אשר יעלה המזלג", כמתואר בספר שמואל (פרק ב). בזיון הקדשים בשילה הוא שהביא לחורבנה, כדברי הגמרא ביומא (ט ע"א).

14. עיני מלבי"ם. אולם במדבר רבה (פרשה ח,ד) מצינו: "אמר ר' אמי בשם רבי יהושע בן לוי: אחר שאמר לעדה ולמזבח ה', מה צורך לומר אל המקום אשר יבחר? אלא תלאו יהושע בדוד. אמר: אני איני לא מקרבן ולא מרחקן, אלא מי שהוא עתיד לבנות בית הבחירה, אם ראתה דעתו לקרב - יקרב, לרחק - ירחק" (ועיין רד"ק לפס' כא, ודבריו סתומים, האם "אל המקום אשר יבחר" מוסב על בית עולמים בלבד, או גם על הגלגל וכו').

15. כך מצינו באלקנה (שמואל-א א,ג, עיני שם ברלב"ג, ובגמ' בחגיגה ו,א), וכן בשופטים (כא,יט): "ויאמרו הנה חג ה' בשלו מימים ימימה" (עיין רד"ק שם; ואפשר ש"בנות שילה" הן בנות כל עולי הרגל, ולאו דווקא תושבות שילה הקבועות; אך עיין בראשית רבה פרשה עג,ה ועץ יוסף' שם). משתמע כך גם מהפסוק בנחמיה (ח,ז): "ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסכות, כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל עד היום ההוא", עיני שם ברלב"ג.

16. כמפורש בספרי הנ"ל, וראה במערכה הבאה הערה 43 על הבאת ביכורים בנוב וגבעון.

17. כך משמע בגמ' בסוטה (מא,א): "דאי כתב רחמנא 'מקף' הוה אמינא נימנו מהשתא [משנת ארבעים והלאה, שבערבות מואב נאמרה פרשה זו. רש"י], ואף על גב דלא מתרמי בשמיטה [שלא מנו שמיטין עד לאחר שבע שכיבשו ושבע שחילקו], כתב רחמנא 'שמיטה'".

18. בפירושי סידור התפילה לרוקח, על הפס' "אשר יושבי ביתך", כתב חידוש: "ולא היו אוכלים בשר משחרבה שילה אלא דרך שלמים". נראה שלמד זאת מהכתוב "המקום אשר יבחר ה'" לגבי היתר בשר תאוה (דברים יב,כא וכו'), ומשמע שבזמן היתר במות חזר האיסור למקומו. הדברים מוקשים מהגמ' להלן קכ"א על אכילת חולין בימי שאול, ועיין בחתם סופר חולין יז,א, שחידש שבשר תאוה הותר אז רק בלילה, כשאין אפשרות להקריב.

למטה? ראשונה - לענין שילה; שניה - לענין ירושלם". וכך פירש רש"י: "לשכנו תדרשו - זה משכן שילה" (ובפס' יא הביא את הספרי). מכאן, ששילה היא "מקום אשר בחר ה'".

עוד נאמר בספרי (פיסקא סב): "כתוב אחד אומר: 'באחד שבטיך', וכתוב אחד אומר: 'מכל שבטיכם'. כיצד נתקיימו שני כתובים הללו?... הכסף - מכל שבטיכם, בית הבחירה - משבט אחד"¹¹. דבר אחר: באחד שבטיך - זו שילה, מכל שבטיכם - זו ירושלם". הפירוש הראשון מעמיד את הפסוקים בירושלם בלבד, והפירוש השני גם על שילה, כדברי רבי הנ"ל, אלא שלענין פירוש הפסוקים היא הפוכה, שכן את הפסוק "מכל שבטיכם" פירש רבי על שילה (ועיין כלי יקר לפס' ד שם, על השיקולים לשתי האפשרויות)¹².

עוד מצינו בספרי (פיסקא עד, על אכילת קדשים קלים ומעשר שני): "כי אם לפני ה' אלהיך - זו שילה; ותאכלנו במקום אשר יבחר ה' אלהיך בו - זו ירושלם". ושם (פיסקא קכט, בעניין קרבן פסח): "במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם - זו שילה ובית עולמים"¹³. ושם (פיסקא רחצ, על ביכורים): "והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו - זה שילה ובית עולמים". אף בירושלמי (מגילה פ"א הי"ב) נאמר: "בחירה ובחירה [לגזרה שוה בין שילה לירושלם]; מה בחירה שנאמר להלן - בנימן בכלל, אף בחירה שנאמר כאן - בנימן בכלל".

בפסוקי המקרא משתמע לכאן ולכאן. ביהושע (ט,כו) נאמר: "ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח ה' עד היום הזה אל המקום אשר יבחר". מכאן שבזמנו של יהושע ("יהושע כתב ספרו", בבא בתרא יד,ב) כבר הגיעו ישראל "אל המקום אשר יבחר", הוא שילה¹⁴.

11. בהמשך (פיסקא ע) הובאו דברים אלה בשם ר' יהודה, ופירש בשו"ת דברי מלכאל (ח"ג סי' כט) שדבריו לשיטתו ביומא (יב,א) שירושלם נתחלקה לשבטים, עיני שם בהרחבה.

12. בפירוש רש"י יש קושי, שכן פירש (פס' יד) את "באחד שבטיך" לעומת "מכל שבטיכם" על פי הפירוש בספרי שבטיה הכסף היתה מכל השבטים ואילו המקום היה משבט אחד, בניגוד לפירושו הנ"ל "לשכנו תדרשו" נאמר על שילה (עמד בזה כבר האברבנאל, בקושייתו השביעית לפרשה זו). על פי זה כתב הרא"ם, שלדעת רש"י המילים "לשכנו תדרשו" מתפרשות כ"ולשכנו", כענין נפרד, ובאו לרבות את משכן שילה למרות שאיננו "המקום אשר יבחר". אולם בנחלת יעקב כתב שרש"י לומד מיתור "לשכנו" שהפסוק "והיה המקום" עוסק בשני המקומות, ושניהם "אשר יבחר". בגור אריה כתב אחרת, שהפסוק "מכל שבטיכם" נאמר על שילה בלבד, אבל יש ללמוד ממנו כלל קבוע, שהמקום הנבחר צריך להיות ממזמן כל ישראל, וקל וחומר לירושלם, כפי שעשה דוד בגורן ארוונה. על פי זה צריך לומר שגם משכן שילה נקנה בכסף של כל השבטים, הגם שלא מצינו זאת במפורש. על כל פנים, פשטות הספרי ששילה היא "המקום אשר יבחר", וכך מסיק בעל זרע אברהם (על הספרי כי תבוא סי' רחצ).

13. הפסח קרב אף בגלגל ונוב וגבעון, ואפשר שאין כוונת הספרי להגביל את הקרבת הפסח לשילה ובית עולמים בלבד, אלא לומר שהאיסור להקריב את הפסח בבמת יחיד נאמר רק בשעת איסור הבמות (כפירוש רבה לברייתא לעיל קיד,ב, ועיין מערכה רצו), וכעין זה פירש הנצי"ב, שהציוו על אכילת הפסח: "ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר" (פס' ז שם) הוא שנאמר בשילה ובית עולמים בלבד, כי בנוב וגבעון האכילה "בכל הרוואה" (כדעת ר' יהודה ור"ש, ראה במערכה הבאה). אפשרות נוספת: הסייג "בשילה ובית עולמים" עוסק בשלמי חגיגה, המוזכרים בפסוק זה ("וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר במקום אשר יבחר ה'", דברים טז,ב, עיין רש"י), והם לא קרבו בנוב וגבעון (ספרי דבי רב), ראה במערכה הבאה.

כיצד נבחרה שילה?

ושלמה הועתק הארון והמקדש לנחלת יהודה²¹. הדבר בולט בפסוקי תהלים (עח, ט-ע): "ויטש משכן שלו... וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר. ויבחר את שבט יהודה, את הר ציון אשר אהב... ויבחר בדוד עבדו" (עוד על הקשר בין בחירת המלוכה לבחירת המקדש ראה מערכה קכג).

אכילת קדשים קלים "בכל הרואה"

בגמ' הובאו ארבעה פסוקים כמקור לדין זה. א. כמקור עיקרי²² מובא הפסוק: "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה. כי אם במקום אשר יבחר ה'..." (דברים יב, יג-יד). פסוק זה מתפרש כך: אסור להעלות "בכל מקום אשר תראה ממנו את המקום אשר יבחר ה'", אבל מותר לאכול קדשים בכל שטח זה. הרמב"ם בפירושו כותב: "וזה קבלה, ואין ספק שהנביאים אשר ראו אותו הבית עשו כן ולימדוהו, והסמיכו את זה למה שנאמר פן תעלה...". נראה שדרשה זו היתה קשה בעיניו, שכן פשט "בכל מקום אשר תראה" הוא: "אשר יעלה בלבך" (רש"י), ולפיכך כתב שזוהי קבלה מן הנביאים. ב. נאמר על גבול בני יוסף: "ונסב הגבול מזרחה תאנת שילה" (יהושע טו, ו), לשון אנחה ("תאניה ואניה", איכה ב, ה). אין זו שילה עצמה, שלא היתה בגבול אפרים, והאנחה משם על שילה מלמדת שהיה למקום זה קשר לשילה, בכך שהוכשר לאכילת קדשים²³. ג. בברכת יעקב ליוסף: "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, בנות צעדה עלי שור" (בראשית מט, כב). במדרש (במדבר רבה פרשה יד, ו) הוסברה דרשה זו: "בשילו שהיה חלק יוסף אוכלין אותן בכל הרואה, הוי 'עלי שור', כמה דתימא: 'לא תשורני עין רואי'" (איוב ז, ח). פירוש: שאר השבטים צועדים באכילת קדשים עד מקום הראיה (כיוון לכך המהרש"א כאן). ד. בברכת משה ליוסף: "ורצון שוכני סנה" (דברים לג, טז), ונדרש: "תזכה ותאכל בין השנואין", ופירש רש"י שרצה בו ה' להשכין שכינתו עד גבול שונאיו, שאר השבטים²⁴. גרסה אחרת במיוחס לר"ח ובכמה כתבי יד: "בין הסנאין", ונראה לפרשה מלשון שיחים, כפשטות "סנה", והמובן הוא שלא רק השטח הבנוי בשילה ראוי לאכילת קדשים, אלא גם האזור המיוער סביב לה.

אפשר שיש רמז נוסף לענין "בכל הרואה" בפסוק בשופטים (כא, יט) הנ"ל: "ויאמרו הנה חג ה' בשלו מימים ימימה, אשר מצפונה לבית אל, מזרחה השמש למסלה העולה מבית אל שכמה, ומנגב ללבונה". הרד"ק מפרש,

בספרי (פיסקא טב) נאמר: "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם – דרוש על פי נביא". כיוצא בזה אומר הספרי (פיסקא קנו) גם על הפסוק: "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו" (דברים יז, טו): "על פי נביא". הדברים מובנים באשר לבחירת ירושלים, שהתבררה גם על פי הנבואה (בנוסף לדרישה בידי אדם, ראה לעיל נד, ב ובמערכה קכג). לעומת זאת, על שילה נאמר: "ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה וישכינו שם את אהל מועד" (יהושע יח, א), ולא הוזכר במפורש גילוי נבואי כלשהו שנלווה לבחירת המקום¹⁹.

ברם, במכילתא דרשב"י (שמות כג, כ) מצינו: "הנה אנכי שולח מלאך לפניך – זה נביא... ולהביאך – לארץ ישראל, אל המקום – זה שילה, אשר הכינתי – זה בית עולמים, וכן הוא אומר: 'ויבא גד אל דוד'...". הדבר מתבקש גם מבחינת קידוש המקום, שהרי לשם כך נדרשים נביא ואורים ותומים (על פי השיטה בשבועות טז, א): "בכל אלו תנן", ולא די במלך או סנהדרין, וכן כתבו ב"ילקוט מעם לועז" (יהושע יח, א) ובעל 'עבודה תמה' (שער א, קידוש המקום, דף ו), שקידושה של שילה נעשה על פי נביא.

הרמב"ן (דברים יז, טו) פותח פתח להבנה חדשה במושג "המקום אשר יבחר ה'", וזו לשונו: "ודעתי בדרך הפשט, כי טעם 'אשר יבחר' [האמור במלך] שכל מולך על עמים – מאת האלהים היא לו... יאמר: שום תשים עליך מלך כל אשר יהיה נגזר מן השמים שימלוך... וכן על דרך הפשט 'המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו', כל שיבנו שם בית המקדש לה' – הכל מרצון ה'". חידוש גדול יש כאן: גם בחירה על ידי בני אדם, על פי שיקוליהם – רצון ה' הוא המנחה אותה, ויש לראותה כבחירתו של ה'. יתכן, אפוא, שלכתחילה ראוי שיקבע המקום על פי נביא, כדברי הספרי, אבל גם בהעדר נבואה, אם נבחר מקום כלשהו כמתאים על פי שיקול הדעת, כגון שהוא מרכזי ונוח להגעה – אף זהו "המקום אשר יבחר"²⁰.

מסתבר שביסוד הקמתה של שילה בנחלת שבט אפרים עמדה גם העובדה שמנהיג ישראל, יהושע בן נון, היה מאפרים. מקום המקדש צריך להיות "מקדש מלך עיר מלוכה", וראוי לקובעו בתחומו של השבט השולט. כך גם בימי שאול היה המשכן בנוב וגבעון, ערי בנימין, ובימי דוד

¹⁹ במדרש שמעוני' מאת הרב שמעון משה דיסקין, ס' סג.

²² הרמב"ם בפירושו הביא רק דרשה זו, וכתב בתורה תמימה (דברים לג, טז), ששאר הפסוקים הם על דרך הרמז, ובלשון המאירי (מגילה ט, ב): "דרך צחות".

²³ רש"י במקומות אחרים מפרש "תאנת" שבמובן של "אזור", "מחוז" (ירמיהו ב, כד, וב'אוצר לעזי רש"י' שם: "חבל ארץ שלה"; נזיר ז, א ד"ה וליהוי), וגם לפי פירוש זה המקרא מקשר לשילה מקום מרוחק ממנה.

²⁴ על פי זה היה משכן שילה קרוב לגבול בני שאר האמהות פרט לרחל (שהרי בנימין לא היה שונא ליוסף), והדברים צריכים עיון, שכן המרחק משילה לגבול שבטים אלו (ראובן גד או דן, וכל שכן השאר) הוא קילומטרים רבים.

¹⁹ בברכת יעקב ליהודה נאמר (בראשית מט, י): "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו, עד כי יבוא שילה ולו יקחה עמים". יש שפירשו שהכוונה לעיר שילה, והמובן הוא שלאחר שקיעתה וחורבנה של שילה ("יבוא" לשון שקיעה) – תקום מלכות יהודה (בכור שור, ומובא גם באבן עזרא). ברם, בדברי חז"ל לא מצינו פירוש זה (עיי' אונקלוס על אתר ובראשית רבה צח, ט, ש"שילה" הוא המשיח).

על דרך הרמז יש להעיר, שנקט הכתוב לגבי "המקום אשר יבחר ה'" כמה פעמים מילת: "שמה" (דברים יב פס' ה, ו, יא), ובגימטריה: "שילה".

²⁰ וראה במערכה הבאה בשם שו"ת דברי חיים.

²¹ עמדו על קשר זה בעל 'פרי צדיק' (פרשת בא, אות יא, וליקוטים שבסוף ספר שמות, ד"ה זכר צדיק, וראה שם ביאורו להבדל בין יוסף ליהודה) וביתר הרחבה

לדיון על גדר תחום "כל הרואה", האם דינו כמחנה ישראל גם לשאר דברים מלבד אכילת קדשים, ראה לעיל מערכה שב.

שילה ו"כל הרואה". במרכז התמונה נראים שרידי מקום משכן שילה כיום. ניתן היה לאכול קדשים קלים בכל האזור שממנו ניתן לצפות על שילה.

"בכל הרואה" - את העיר או את המשכן?

לשון הגמרא (קיח,ב): "רואה את כולו", "רואה את מקצתו", ומלשון זכר משמע שמדובר על המשכן. וכך כותב הרמב"ם בפירוש המשנה (יד,ו): "כל מקום שעומד ואפילו ברחוק ורואה חלק מן הבית", וכן בפירושו במגילה (א,יא): "כל זמן שרואה את הבית". אולם רש"י כותב: "לא רואה את כולה - לראות משם את כולה שילה" (וכן לשונו קיב,ב ד"ה בכל הרואה: "שרואין משם את שילה", ובמגילה ט,ב ד"ה בכל הרואה). נראה שגרס "כולה", ולכן פירש שהדברים אמורים על העיר. עוד אפשר, שרש"י למד זאת מן הצורך לומר ש"לא רואה את כולה", שהרי אם עסקינן בראיית המשכן עצמו - הרי הדבר פשוט שאין צורך לראות את המשכן בכל גבהו, שהרי הדבר אינו אפשרי אלא למי שעומד בתוך העזרה. אבל אם מדובר על ראיית העיר, ו"כולו" פירושו - כל בתי העיר, הרי זה מובן.

בירושלמי (מגילה פ"א הי"ב) נאמר: "רבי שמעון בר מיישא בעא קומי רבי לעזר: מהו? הרואה שילה, או שילה ומשכן שילה? אמר ליה: שילה ומשכן שילה". משתמע שהספק הוא האם די בראיית העיר או שנדרשת ראיית שניהם, ופשוט לירושלמי שראיית המשכן בלבד אינה מספיקה. ושמא "שילה ומשכן שילה" פירושו: שילה שאמרו היינו משכן שילה, ודי בראייתו²⁷.

שהסימן לא נועד לשילה עצמה, שהיתה ידועה, אלא למקום המחול של בנות שילה, שהיה מחוץ לעיר, ככתוב: "אם יצאו בנות שילו" (פס' כא). "חג ה'" הוא "יום שמרבים בו קרבנות לה'" (מצודת דוד), ומצירוף הדברים ניתן לשמוע שחגיגת הרגל נערכה מחוץ לעיר, ומשמע שהמקום כשר לאכילת קרבנות החג.

עניין האכילה "בכל הרואה" מוסבר בגמ' באופן רעיוני - "עין שלא רצתה" וכו'. ליוסף הצדיק היה כח מיוחד בראייתו, מפני ששמר את עיניו, ועל ידי כך ניתן להתקשר לקדושת משכן שילה, המצוי בחלקו של יוסף, בכח ראייתו בלבד. רבנו גרשום (בתמורה כא,ב) מוסיף לדבר הסבר פשטני: "דהתם נאכל בכל הרואה משום דכפר היה, דלית ליה חומה". פירוש: קדשים קלים נאכלים בכל המחנה השייך למקדש, ומכיוון ששילה לא היתה מוקפת חומה²⁵ - יש צורך להגדיר באופן אחר מהו התחום השייך לה, והוא השטח שממנו ניתן לראות את המשכן. לכאורה ניתן היה לקבוע את תחום הקדושה על פי בנייני העיר אף ללא חומה, אבל עיר פרוזת עשויה להשתנות ללא הרף, וגם מבחינה עקרונית - "ובתי החצרים אשר אין להם חומה סביב על שדה הארץ יחשב" (ויקרא כה,לא), ואין כאן "עיר"²⁶.

אולם בתוס' בשבועות (טו,ב ד"ה דקדשה, ובריטב"א שם) מבואר שתחום "בכל הרואה" התקדש למרות שיש חומה, וכך הדין בכל מקום שבו לא נתקדשה החומה, שיתקדש תחום "כל הרואה". לשיטה זו, ניתן לפרש את ההבדל בין שילה לירושלים כך: בירושלים העיר כולה מקודשת מכח המקדש, והיא "העיר אשר בחרתי" (מלכים-א יא,לב, ועוד רבים). לעומת זאת, העיר שילה לא נתקדשה כולה מכח המשכן, אלא המשכן הוא המקום הנבחר, וסביבתו מקודשת מכח ראיית המשכן (כשיטת הרמב"ם, ראה להלן), ואין הדבר תלוי במחיצה.

מכל מקום, בדינים מסוימים מצינו גם בירושלים מושג דומה ל"כל הרואה", והוא "מן הצופים ולפנים", המקום ממנו ניתן לצפות על המקדש (פסחים מט,א ותוס' ד"ה אם עבר). היוצא מירושלים ובידו בשר קודש, ועודנו בתוך תחום זה - צריך לחזור לירושלים ולשורפו, וזאת בתנאי שלא יהיה דבר מפסיק החוסם את שדה הראייה (תוספתא פסחים ג,י). תנאי זה מוכיח, שאין זה רק גבול של מרחק וטירחה לחזור, אלא עצם הראייה יוצרת שייכות למקום הקדושה, כעין "כל הרואה" (שבט הלוי ח"א סי' יט). עוד מצינו בתקיעת שופר בשבת, שבירושלים "כל עיר שהיא רואה ושומעת... תוקעין" (ראש השנה כט,ב), ובלשון הרמב"ן (בדרשתו לראש השנה, פרק יא): "שהן תוקעין בכל הרואה"²⁷.

27. יש להעיר, שבגמ' בראש השנה לא נאמר: "רואה" - פרט ליושבת בנחל, ואילו בנדון דידן הגמ' נשארת בתיקו לגבי היושב בנחל.

28. הגמ' מביאה כדוגמא לתחום "הרואה" את "בי כנישתא דמעון" (וכן בירושלמי במגילה פ"א הי"ב: "כגון הדא בית מעון"), ופירש רש"י שזהו מקום שממנו רואים את שילה. ברם, בדברי חז"ל הוזכרה "מעון" פעמים רבות ליד טבריה, כגון: "עובדא

25. כך משתמע גם בירושלמי במגילה (פ"א ה"א), שם אומר ריש לקיש שערי השבטים שנמנו ביהושע הן הערים המוקפות חומה בלבד, ומשמע שאלו שלא נזכרו, כגון שילה, אינן מוקפות.

26. אפשר עוד, שכדי לקבוע תחום הכרח שתהיה מחיצה, ו"בכל הרואה" הרי זו מחיצה, שכן שילה מוקפת הרים, שהם כחומה סביב לה, וראה מערכה שב הערה 3.

איסור הבמות בזמן שילה - "מנוחה" ו"נחלה"

במשנתנו (קיב,ב) ובמשנה במגילה (פ"א מי"א) נאמר שבזמן משכן שילה נהג איסור במות. הדבר עולה במפורש מפרשת המזבח שבנו בני גד ובני ראובן: "חלילה לנו ממנו למרוד בה' ולשוב היום מאחרי ה', לבנות מזבח לעולה למנוחה ולזבח מלבד מזבח ה' אלהינו אשר לפני משכנו" (יהושע כב,כט). כך נראה גם מהנבואה לעלי: "הנגלה נגליתי לבית אביך... ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן לעלות על מזבחי... ואתנה לבית אביך את כל אשוי בני ישראל" (שמואל-א ב,כז-כח).

הפסוק המלמד על היתר הבמות רומז על תום זמן ההיתר: "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה אשר ה' אלהיך נותן לך" (דברים יב,ט). וכשתגיעו למנוחה ולנחלה – ישוב איסור הבמות למקומו. אלא שנחלקו תנאים בפירוש הכתוב, וארבע דעות בדבר: א. ר' יהודה – "מנוחה" היא שילה, על שם שנחו מכיבוש הארץ, ו"נחלה" היא ירושלים, "נחלת עולמים", שקדושתה אינה בטלה. כך שיטת משנתנו (קיב,ב): "באו לשילה... והיא היתה מנוחה... באו לירושלים נאסרו הבמות ולא היה להן היתר, והיא היתה נחלה". הדבר רמוז אף בשמות המקומות: "שילה" לשון שלוה, המנוחה מהמלחמה, ו"ירושלים" לשון ירושה ונחלה. ב. ר' שמעון – "מנוחה" היא ירושלים, בה נח ארון הברית, ו"נחלה" היא שילה, בה חילקו את הנחלות לשבטים שטרם קיבלו²⁹. לפירוש זה, כוונת הפסוק שלא באתם אל המנוחה, ואפילו לא אל הנחלה³⁰. ג. תנא דבי ר' ישמעאל – שני הביטויים רומזים לשילה³¹. על פי זה, לכאורה אין מקור להיתר במות לאחר חורבן שילה, שכן מקור ההיתר הוא: "למה חילקן הכתוב [את המנוחה ואת הנחלה]? כדי

ליתן היתר בין זה לזה", ואילו לדעה זו המנוחה והנחלה הם אותו זמן עצמו. אכן, רבנו חיים (בתוס' סא,א ד"ה מאי קסבר) סובר שאלבא דר' ישמעאל בזמן נוב וגבעון לא הותרו הבמות. אולם תוס' (שם, וכאן ד"ה זו וזו שילה) מוכיחים מכמה פסוקים שהיה היתר במות בזמן נוב וגבעון, ולא יתכן שר' ישמעאל חולק בדבר. ואמנם לדידו אין ראייה על כך מן הפסוק, ומכל מקום, הסברה נותנת שקדושת שילה בטלה עם חורבנה³². ד. ר' שמעון בברייתא השניה – שני הביטויים רומזים לירושלים³³. הגמ' מבארת שעל פי דעה זו בזמן שילה היו הבמות מותרות. מכך משתמע, ששילה לא נחשבה כ"מקום אשר יבחר ה'", שעליו נאמר איסור במות (תורת הקודש, ח"א סי' ב אות ג).

ארבע פעמים מצינו קרבנות בבמה בימי שילה, והם מובנים על פי השיטה האחרונה: בבוכים (שופטים ב,ה), גדעון (ו,כד), מנוח (יג,ט), ובית אל במעשה פילגש בגבעה (כא,ד). הגמ' (קיט,ב) מקשה על הדעה המקובלת, שהיה איסור במות בזמן שילה, מקרבנו של מנוח, ואומרת שהיתה זו הוראת שעה, וכיוצא בזה נאמר בירושלמי (מגילה פ"א הי"ב) על גדעון. במשך חכמה (דברים יב,ח) מסביר את שתי הפרשיות האחרות: איסור הבמות בזמן שילה נובע מכך שהארון שכן שם (תוספתא זבחים יג,ח, וראה במערכה הבאה), ולפיכך, בכל עת שיצא הארון – הותרו הבמות. ואכן, קרבנות אלו נעשו בשעה שארון ה' לא היה בשילה³⁴.

לשיטה זו שהיה היתר במות בזמן שילה, נראה שהקפידא כלפי בני גד ובני ראובן היתה משום שבני ישראל סברו שהם עומדים להקים מזבח ציבורי (ככתוב: "מזבח גדול למראה"), שישמש אף לעליה לרגל, במקום משכן שילה³⁵.

הוא בבי כנישתא דמעון ביום טוב הסמוך לשבת... ואתו לקמיה דר' יוחנן [תושב טבריה] ואמר להו: יתעסקו בו עממין" (שבת קלט,א-ב). מכיון שמדובר ביום טוב, בוודאי היה זה בקרבת מקום. ובירושלמי בערוכין פ"א ה"ה: "דמר רבי שמעון בן לקיש: יכול אני לעשות שתהא בית מעון מתעברת עם טיבריא". מסתבר, אפוא, שר' אלעזר הזכיר את מעון כדוגמא ביחס לעומדים בטבריה, עירו, וממנה יקישו על שילה (זבחי אפרים).

29. בגמ' לפנינו מופיע הפסוק "ויהי כנוח הארון", שאינו קיים במקרא, ורש"י מציע תחתיו: "קומה ה' אלהים לנוחך אתה וארון עוזך" (דה"ב ו,מא; ופסוקים דומים בתהלים קלב,ח ודה"א ו,טז, כח,ב), והצעות אחרות בתוס' (ד"ה ויהי). הגמ' אומרת זאת לדעת ר' שמעון בברייתא השניה: "זו וזו ירושלים", ואינה מסבירה את עניינה של ה"מנוחה" לדעת ר' שמעון בברייתא הראשונה. יתכן שלדעתו ה"מנוחה" היא מנוחתם של ישראל, ככתוב: "הנה בן נולד לך, הוא יהיה איש מנוחה והנחותי לו מכל אויביו מסביב, כי שלמה יהיה שמו... הוא יבנה בית לשמי" (דה"א כב,ט-י), והגמ' מזכירה את מנוחת הארון כביאור לדעה שכל הפסוק עוסק בירושלים, כדי להבליט את התפיסה, לדעה זו, שמנוחת הארון בשילה אינה חשובה מנוחה כלל (ועיינין קרן אורה ושפת אמת).

30. בעל 'פנים יפות' (דברים יב,ג) מסביר, לדעה זו, שהוקדמה המנוחה לנחלה מפני שאילו היו בני ישראל זכאים – היו מגיעים מיד אל המנוחה בירושלים, ומשחטאו – הוצרכו להגיע תחילה למשכן זמני בשילה.

31. בברייתא אחרת נאמר בשם תנא דבי ר' ישמעאל "זו וזו ירושלים", כלומר שתלמידי ר' ישמעאל לא קיבלו את דעת רבם (רש"י ד"ה משכינהו ותוס' נג,ב ד"ה וסימניך ובית הרחבה ביומא נט,א ד"ה משכוח; רש"י ותוס' חלוקים בגרסה ופירוש היסמן שנאמר בגמ', אך לא בעצם הדבר).

32. רש"י (ד"ה זו וזו שילה) כותב יתירה מזו, שעל פי דעה זו, שהיתר הבמות בנוב

וגבעון נלמד מסברה, הרי שעל פיה יש להתיר את הבמות אפילו אחרי חורבן ירושלים, על פי הגמ' במגילה (י,א) האומרת כך בדעת ר' ישמעאל. על כך העירו תוס' (ד"ה זו וזו שילה), שבמגילה שם מדובר על ר' ישמעאל בר' יוסי, שאינו ר' ישמעאל" סתם (ועיינין מערכה קמ). עוד יש לשאול על רש"י, שבגמ' שם מבואר שהדעה המתירה את הבמות אחרי חורבן ירושלים לומדת זאת מכך שהבמות הותרו בין המנוחה לנחלה, עינין שם, וזה כשיטת משנתנו בפירוש "מנוחה" ו"נחלה" (כן הקשה בפני יהושע שם).

33. בפשטות "תרי תנאי ואלבא דר"ש" (שור"ת דברי מלכיא ח"ג סי' כט). יש מי שאומר שר"ש חזר בו, ומסקנתו כדעה שזו וזו ירושלים, ולמד זאת מכך שבברייתא הראשונה נאמר "ר' שמעון" סתם, ובשניה "ר' שמעון בן יוחאי", ולדעתו ציון שם אביו נתחדש אחרי צאתו מהמערה (ספר 'בן יוחאי', מאת הרב משה קוניניץ מאובן, וינה תקע"ה, עינין שער א', ושער ו' דלת ק'). ברם, במכילתא דר' ישמעאל נקרא ר"ש בדרך כלל "רשב", ואילו בספרא ובספרי, שהם מבית מדרשו של ר' עקיבא (סנהדרין פו,א), תמיד "ר"ש", וכנראה היה כינויו שונה בשני בתי המדרש. ממילא, מסתבר שבברייתא השניה נאמר "רשב"י" משום שנשתנה על ידי "תנא דבי ר' ישמעאל". לביאורים נוספים לסתירה בר"ש עינין בחסדי דוד (זבחים יג,ט) ובטורי אבן מגילה ט,ב והערות הגרי"פ שם.

34. בבוכים – היה זה סמוך למות יהושע, ואז היה הארון בשכם, עינין יהושע כד,כו, וברש"י; על פילגש בגבעה – מפורש שהארון היה בבית אל, שופטים כ,כז.

35. איסור זה תמור יותר אם מדובר על הקמת "במה גדולה" בעבר הירדן המזרחי, ראה מערכה רעח. ולשון רבנו תם בספר הישר (חלק החידושים סי' תרלז): "והא דכתיב ביהושע 'אם טמא ארץ אחוזתכם' לאו משום דלאו קדושה היא, אלא משום שלא היה שם שילה ולא היתה ראויה למזבח", כלומר, ביחס לעבר הירדן המערבי – אינה ראויה למזבח. אלא שאין זה פשוט האם מזבח זה היה בעבר המזרחי או המערבי של הירדן (עינין יהושע כב,ג-יא, במצודת דוד ומלבי"ם ו'דעת מקרא).

סיכום

וכנראה לדעתו אין זה "המקום אשר יבחר ה'" (תורת הקודש). במקורות מסוימים נאמר שבחירה זו היתה על פי נביא (מכילתא דרשב"י), כמתבקש גם לצורך קידוש המקום. על פי הרמב"ן, יתכן שגם החלטה אנושית תיחשב כ"מקום אשר יבחר ה'", שכן היא מעידה על רצון ה'. לדעה זו, אפשר ששילה נבחרה כדי שהמשכן יעמוד בנחלת שבטו של יהושע בן נון.

אכילת קדשים קלים נהגה בכל מקום ממנו ראו את העיר שילה (רש"י), או את המשכן (רמב"ם). יש אומרים ששילה לא היתה חומה כלל, ולכן תחום הקדושה נקבע על פי הראייה (רגמ"ה), ויש אומרים שכך הדין למרות שהיתה חומה.

בתום כיבוש הארץ וחלוקתה הוקם משכן שילה בנחלת אפרים, ויש אומרים שהמשכן עצמו היה בתחום בנימין. המשכן עמד שש"ט שנים, עד נפילת ארון ה' בשבי פלישתים. המשכן היה עשוי קירות אבן וגג מיריעות עזים, ולדעת הירושלמי היו קירות האבן בנוסף לקרשי המשכן. מבנה זה מבטא את מעמדה של שילה, כמצב ביניים בין המשכן הזמני לבין מקדש הקבע בירושלים.

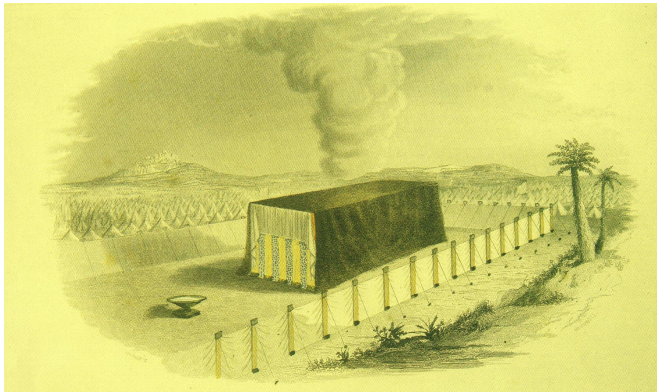
הדעה המקובלת בדברי חז"ל היא, שמשכן זה נחשב כ"מקום אשר יבחר ה'" לכל הלכותיו, למרות זמניותו, כגון איסור במות. ר' שמעון סובר שהיה היתר במות בזמן שילה,

מערכה שו. במות הציבור: גלגל נוב וגבעון (קיח,ב-קיט,א)

ינוסף ידו הר בת ציון גבעת ירושלים". מכאן שנוב צפונית לירושלים וסמוכה לה מאד, והעומד בה צופה על ירושלים. קיימות השערות אחדות על מקומה (עיין 'דעת מקרא' לשמואל-א כא,א).

גבעון אף היא מערי בנימין (יהושע יח,כה), ולאחר מכן הפכה לעיר כהנים (שם כא,יז). האתר מזוהה עם הכפר הערבי "אל גיב", ובו נמצאו כתובות מתקופת דוד ושלמה ובהם השם "גבעון". נמצאה גם בריכת מים גדולה מאותה תקופה, ואפשר שהיא "ברכת גבעון" (שמואל-ב ב,יג).

לא נתפרש לנו מהי הסיבה לבחירה בנוב ובגבעון, מלבד העניין הכללי של השראת השכינה בנחלת בנימין. בשו"ת דברי חיים (ח"א סי' נו) כתב: "אטו ח"ו שאול... הרס המזבח בנוב? הגם שהרג הכהנים... למה נעקר המזבח לגבעון? אלא ודאי כיון שראו שיותר טוב הוא ובטח בגבעון מנוב, שלא נותרו הכהנים, התהלך המזבח לגבעון... שלפי ראות עיני הבית דין להשכיך המשכן - שמה ישכנונו לפי דעתם" (ולמד מכאן היתר לנתוך את המזבח על מנת לתקנו).

ציור המשכן בגלגל, על רקע אזור יריחו עיר התמרים. עם כניסתם של ישראל לארץ נקבע המשכן באופן זמני בגלגל, מקום חנייתם של ישראל. מכאן יצאו ישראל למסעות הכיבוש בארץ ישראל, ובכמה מקורות נאמר שאף הארון היה עמם במסעותיהם. מכיוון שהיה זה משכן זמני - הותרה הקרבה בבמות באותה שעה.

משכן ה' נדד "מאהל אל אהל" (דברי הימים-א יז,ה) עד הגיעו לבית עולמים בירושלים. מבין המקומות בהם היה המשכן, קיים דמיון בין שלוש תחנות: הגלגל נוב וגבעון, אשר שלשתן נחשבו כ"במת ציבור" או "במה גדולה": מעמד מיוחד של משכן זמני, השונה ממשכן שילה ומן המקדש בירושלים.

ביטוי לארעיותם של משכנות אלו הוא העובדה, שבמקרא לא נאמר במפורש שמשכן ה' נקבע בהם. זאת, בניגוד לשילה, עליה נאמר במפורש שבני ישראל השכינו בה את אהל מועד (יהושע יח,א). על מציאות המשכן בגלגל יודעים אנו מכללא, שכן זהו מחנה בני ישראל בכניסתם לארץ, ושם עשו את הפסח (יהושע ה,י). על נוב שומעים אנו לראשונה רק בפרשת חורבנה, וכביכול כדרך אגב. במעשי דוד בבריתו משאול מסופר, שהגיע לנוב והיה שם לחם הפנים; ובעקבות הגעתו לשם נהרגו כוהני נוב (שמואל-א כא). על המשכן בגבעון לא נאמר דבר בספר שמואל (לעומת התיאור הנרחב של העלאת הארון לעיר דוד), ורק בתחילת מלכות שלמה, סמוך לבנין המקדש בירושלים, נאמר שהלך לגבעון "כי היא הבמה הגדולה" (מלכים-א ג,ה). שתיקה זו מלמדת, שמשכנות אלו נחשבו כתקופת ביניים והכנה לשלב שאחריהם.

המקום

גלגל נמצאת "בקצה מזרח יריחו" (יהושע ד,יט). כיום מקובל לזהותה עם תל ג'לג'ול, כשני ק"מ מדרום-מזרח ליריחו של ימינו. מכאן יצא יהושע למלחמת כיבוש הארץ (יהושע יז, יד,ו, ועוד).

נוב נמנית על ערי בנימין (נחמיה יא,לב), וכדברי הגמ' כאן, שהשראת השכינה בנוב היתה בחלקו של בנימין. הנביא ישעיהו מתאר את מסעו של סנחריב לירושלים, והתחנה האחרונה בו היא (י,לב): "עוד היום בנוב לעמוד,